

Verklaring

Solidariteit is het hart van de Europese Unie

1. Deze verklaring is voorbereid in het licht van de toetreding van tien nieuwe lidstaten tot de Europese Unie en het – nog steeds voortdurende – proces van de opstelling van een nieuw grondwettelijk verdrag. De verklaring is gericht aan de politieke autoriteiten, het Europese publiek en aan alle Europeanen. Op dit keerpunt in de geschiedenis van de Europese Unie, dat in het teken staat van schaalvergroting en grondwettelijke hervormingen, menen wij dat het gemeenschappelijke Europese belang dient te prevaleren boven nationale belangen en in grotere mate bepalend moet zijn voor ons handelen in de toekomst. Het geven van prioriteit aan het gemeenschappelijk belang in vitale zaken die iedereen aangaan heeft zijn waarde als organisatorisch principe voor de EU bewezen, net zoals praktische solidariteit in een gemeenschap met een door de jaren heen groeiend aantal leden mogelijk is gebleken en voor zowel gevers als ontvangers haar vruchten heeft afgeworpen.

Voor christenen is solidariteit een uiting van hun geloof. Solidariteit, een spirituele instelling die geworteld is in de scheppingstheologie, komt voort uit een besef van wederzijdse afhankelijkheid. Zij is “het vaste en volhardende besluit om zich in te zetten voor het algemeen welzijn ofwel voor het welzijn van allen en van ieder, omdat wij werkelijk allen verantwoordelijk zijn voor allen”.¹ Solidariteit is een richtlijn voor ons handelen: delen, helpen, afstand doen, offers brengen en meelevens. Dit houdt in dat wij respect hebben voor de verschillen tussen de verschillende volken en het lot dat hen treft en tegelijkertijd de herwonnen nationale waardigheid erkennen. Het is de manier waarop mensen en menselijke gemeenschappen die zich met elkaar verbonden weten, met mensen omgaan, daarbij ook rekening houdend met anderen. “Alles

wat je voor één van deze minste broeders van Mij hebt gedaan, heb je voor Mij gedaan” (Mt 25,40).

2. De Europese Unie is meer dan alleen een verband van staten en volken. De mensen worden individueel steeds directer betrokken bij de eenwording. Alleen op die manier kan een solidaire gemeenschap ontstaan, die de Europese eenwording een hart geeft, hetgeen het de mensen mogelijk maakt om die zowel rationeel als emotioneel te accepteren. Met deze verklaring willen wij, de bisschoppen van COMECE, een oproep doen om de solidariteit in de Europese Unie steeds verregaander en diepgaander tot uitdrukking te brengen. Solidariteit is een van de fundamentele missies van de Unie, waaraan het doel van de economische ontwikkeling ondergeschikt is. Solidariteit komt

1. Johannes Paulus II, Encycliek *Sollicitudo rei socialis* (30 december 1987), 38, in: *Kerkelijke documentatie* 16/3 (maart 1988), 121.

voor ons op de eerste plaats bij de waarden die worden genoemd in artikel I-2 van de ontwerp-Grondwet die door de Europese Conventie is opgesteld.²

Tegelijkertijd zien wij met bezorgdheid dat de term 'solidariteit' soms wordt misbruikt om eigenbelangen na te streven. Verder willen wij het misverstand vermijden dat alle denkbare vormen van solidariteit hun Europese equivalent zouden moeten hebben. Geen Europese wet of programma kan de solidariteit binnen een familie of tussen goede burens vervangen. De Europese wetgevers kunnen de vreedzame coëxistentie van religieuze gezindtes en religies of de gastvrijheid tussen de geloofsgemeenschappen niet door middel van wetgeving regelen. Regionale loyaliteit zal door een langzaam groeiend Europees besef nooit achterhaald raken. Vormen van solidariteit die in hun ontstaan zeer nauw verbonden zijn met de verworvenheden van de moderne staat, hoeven in de nabije toekomst niet 'ver-Europeaniseerd' te worden.

3. In het eerste deel van onze verklaring wordt solidariteit gepresenteerd als een constitutief element van de huidige verdragen die de basis van de Unie vormen en wordt de solidariteit gezien in het licht van de sociale leer van de Kerk. In het tweede gedeelte bespreken wij de noodzaak om de solidariteit in de EU uit te bouwen, hetgeen wellicht alleen kan worden bereikt als een groep landen binnen het kader van de bestaande verdragen en Europese instituties de eerste stap neemt. Het is vanuit ons oogpunt bovenal zaak om ervoor te zorgen dat andere EU-landen in een later stadium ook in de richting van deze groep kunnen opschuiven en zich daarbij kunnen aansluiten. In het tweede gedeelte roepen wij tevens op tot meer solidariteit met landen en regio's in

de wereld die niet tot de EU behoren. In het derde gedeelte gaat het over de solidariteit in een EU van 25 lidstaten, waarin zij daadwerkelijk vorm zal moeten krijgen in een nieuwe financiële structuur voor de periode na 2006. Deze nieuwe financiële structuur voor de middellange termijn wordt de toetssteen als het gaat om de vraag hoe men zal omgaan met de grotere economische en sociale ongelijkheid in de uitgebreide Unie.

Solidariteit is een terugkerend thema in de verdragen van de Unie – beschouwingen in het licht van de katholieke sociale leer

4. Het Verdrag betreffende de Europese Unie (VEU) omschrijft de taak van de EU als het organiseren van de betrekkingen tussen de lidstaten en tussen hun volken op een wijze die blijk geeft van consistentie en solidariteit (VEU, artikel 1). Het Verdrag tot oprichting van de Europese Gemeenschap (EG-verdrag), dat sinds 1957 meerdere malen is herzien, definieert de taak van de gemeenschap als de bevordering van de solidariteit tussen de lidstaten (EG-verdrag, artikel 2). Hoofdstuk IV van het Handvest met fundamentele rechten van de Europese Unie is getiteld 'Solidariteit'. Hierin staan fundamentele rechten opgesomd op het terrein van arbeid, gezondheidszorg, sociale zekerheid, toegang tot voorzieningen van algemeen economisch belang, milieubescherming en consumentenveiligheid. In de nieuwe ontwerp-Grondwet heeft de Europese Conventie solidariteit in artikel I-2 neergelegd als een van de kernwaarden.

5. Solidariteit werd in de inleiding onder andere gedefinieerd als het besluit om

2. "De waarden waarop de Unie berust, zijn eerbied voor de menselijke waardigheid, vrijheid, democratie, gelijkheid, de rechtsstaat en eerbiediging van de mensenrechten. Deze waarden hebben de lidstaten gemeen in een samenleving die gekenmerkt wordt door pluralisme, non-discriminatie, verdraagzaamheid, rechtvaardigheid en solidariteit." (Artikel I-2)

hulp te bieden vanuit het besef met anderen verbonden te zijn. In de Encycliek *Sollicitudo rei socialis* (1987) van paus Johannes Paulus II worden de taken als volgt omschreven: "Zij die het meest tellen omdat zij over een grotere hoeveelheid van de gemeenschappelijke goederen en diensten beschikken, moeten zich verantwoordelijk voelen voor de zwaksten en bereid zijn wat zij bezitten met hen te delen. Van hun kant moeten de zwaksten in dezelfde lijn van solidariteit geen houding aannemen die louter passief is of het maatschappelijke weefsel afbreekt, maar zij moeten hun wettige rechten opeisen en doen wat zij behoren te doen voor het welzijn van allen. De middengroepen moeten op hun beurt niet op egoïstische wijze aandringen op hun eigen belang maar de belangen van de anderen eerbiedigen" (*Sollicitudo rei socialis*, 39). Wat hier gezegd wordt over personen, is evenzeer van toepassing op de lidstaten van de Europese Unie. Solidariteit is ook een appèl aan de eigen verantwoordelijkheid. De toepassing van een ander fundamenteel principe van de katholieke sociale leer, de subsidiariteit, daagt ons allen uit om na te gaan wat wij door eigen inspanningen kunnen bereiken en verschaft ons reden tot zelfonderzoek.

6. Toch is er een aantal vragen te stellen ten aanzien van solidariteit tussen de EU-lidstaten. Hoe moeten wij reageren op de rijke lidstaten, waarvan de burgers de belastingdruk al als dermate zwaar ervaren dat de regeringen van die landen niet nog meer offers van hen durven te verlangen, zeker niet voor Europese initiatieven? Hoe gaan wij om met gebieden in Europa waar men ondanks jarenlange ondersteuning weinig vooruitgang heeft kunnen bewerkstelligen? Hoe kunnen wij de middengroep van EU-lidstaten blijven

helpen om hun doelen te bereiken, zonder twijfel te wekken ten aanzien van de prioriteit die we bij de economisch zwakste staten leggen, in overeenstemming met de zorg voor de armen in de katholieke sociale leer? Hoe kunnen wij een zuiniger en verantwoordelijker beheer van EU-gelden bevorderen en de verleiding van corruptie bestrijden?

De katholieke sociale leer biedt een aantal richtlijnen om een antwoord op deze vragen te vinden. Het gaat bij solidariteit om meer dan alleen een afweging van materiële belangen. Zij veronderstelt een zeker besef van onderlinge afhankelijkheid en moet leiden tot een Unie die in een geest van naastenliefde verantwoordelijkheid neemt voor het beheer van materiële goederen. Als Europeanen kunnen wij daarbij putten uit ons gemeenschappelijke christelijke erfgoed. Wij hopen dat er een goede balans kan worden bereikt tussen de Unie en de onmiskenbare interrelatie met het leven in de regio's.

7. Solidariteit gaat werken als mensen beseffen dat zij bij elkaar horen en door vriendschappelijke banden met elkaar verbonden zijn. In de woorden de eerder genoemde Encycliek *Sollicitudo rei socialis*: "De beoefening van de solidariteit binnen iedere maatschappij komt tot gelding als degenen die de maatschappij vormen, elkaar als persoon erkennen" (nr. 39). Als verdragspartners erkennen de EU-lidstaten dat zij bij elkaar horen. Dit impliceert een duurzaam respect voor gemeenschappelijke instituten en een hogere juridische orde. Door toe te stemmen in hun toetreding hebben de huidige vijftien lidstaten de tien nieuwe staten in solidariteit omarmd.

8. Deze nieuwe verbondenheid is niet uitsluitend gebaseerd op economische of

geografische factoren. Religie en cultuur vormen een essentieel element van het Europese gevoel van eenheid. Zij voeden het integratieproces. In zijn postsynodale apostolische Exhortatie *Ecclesia in Europa* schreef paus Johannes Paulus II: “De moderniteit in Europa ... haalt zijn eigen waarden uit zijn christelijk erfgoed. Meer nog dan als geografische plek, laat Europa zich kwalificeren als een allereerst cultureel en historisch begrip, dat een realiteit kenmerkt die als continent ook dankzij de verenigende kracht van het christendom is ontstaan. Dat is in staat geweest verschillende volken en culturen in wederzijdse aanvulling samen te brengen, en is nauw verbonden met de hele Europese cultuur ... De Europese Unie zet haar uitbreiding voort. Alle volkeren die hetzelfde fundamentele erfgoed delen zijn ertoe geroepen, daaraan binnen kortere of langere tijd deel te nemen.”³ Wij realiseren ons dat dit erfgoed ook zijn negatieve aspecten heeft. Toch zijn wij ervan overtuigd dat de krachten die het in zich bergt, op een positieve manier kunnen worden aangewend.

object van solidariteit als materiële.⁴ Hier toe behoort de uitwisseling van giften in de culturele en geestelijke sfeer, een positieve belangstelling voor andere culturen en gewoonten, het verlangen naar vriendschap en de erkenning van verschillende historische achtergronden. Het is in het bijzonder van belang om dit te bevorderen in het Europa van deze tijd, dat zoveel belang hecht aan materiële waarden. De EU kan deze geestelijke zaken weliswaar erkennen en de uitwisseling ervan stimuleren, zij kan deze niet zelf produceren. Dat is de taak van anderen en in veel opzichten bewijzen de kerken de samenleving in dit opzicht een dienst. Solidariteit is ook een plicht voor ieder mens. Het vergt een oplettende blik en een helpende hand om verlichting te brengen in nood en ellende.

11. Het budget van de EU is grotendeels opgebouwd uit bijdragen van de lidstaten en niet uit inkomsten uit een algemene Europese belasting. Zolang dit het geval blijft, is het logisch en in overeenstemming met de principes van solidariteit en subsidiariteit dat de Europese Raad van Ministers met unanieme stemmen over de hoogte van die bijdragen moet beslissen. Elke lidstaat moet volledig kunnen meebeslissen over de hoogte van haar bijdrage aan de EU. Alle lidstaten moeten instemmen met een nieuwe financiële structuur voor de Europese Unie.

Solidariteit binnen een politieke unie en de verantwoordelijkheid van de EU voor andere landen en regio's in de wereld

12. Het valt te verwachten dat niet alle lidstaten in staat zijn om de doelstellingen van een politieke unie op hetzelfde

9. Het besef van culturele eenheid dat uit ons christelijke erfgoed voortvloeit, impliceert echter niet voor iedereen ook automatisch deelname aan een politieke unie. Het hiervoor vereiste besef moet – zoals de geschiedenis van de Europese integratie uitwijst – in de loop der jaren groeien. Het is daarom alleen maar verstandig om de lidstaten die daar nog niet aan toe zijn, de tijd te geven voor verdere stappen in hun integratieproces.

10. Solidariteit kan niet alleen worden afgemeten aan de overdracht van middelen aan de EU. Die overdracht vormt altijd een uiting van de onderliggende politieke houding. ‘Geestelijke zaken’ zijn evenzeer

3. Johannes Paulus II, *Ecclesia in Europa* (28 juni 2003), 108, 110, in: *Kerkelijke documentatie* 31/5-6 (14 november 2003), 183.

4. Vgl. de Encycliek *Rerum novarum* van paus Leo XIII: “Wie uit de goddelijke overvloed vele wereldlijke gaven heeft toebedeeld gekregen, of het nu gaat om uiterlijke, materiële of geestelijke gaven, heeft die ontvangen om ze te gebruiken om zijn eigen natuur te vervolmaken en tegelijkertijd om ze, als rentmeester van Gods voorzienigheid, aan te wenden ten behoeve van anderen” (nr. 19).

moment te bereiken. Het loslaten van deze doelstelling zou de Unie echter van haar uitgangspunt beroven. De Unie is vanaf het begin een structuur geweest die zich heeft ontwikkeld onder invloed van zowel externe als interne impulsen. Dat is opnieuw gebleken bij de laatste ronde van toetredingen. Uitbreiding zonder een proces van interne ontwikkeling zou leiden tot verlies van duurzaamheid en uiteindelijk uitmonden in verval. Een nieuw ontwikkelend en complexer besef van onderlinge afhankelijkheid hoeft het streven naar solidariteit dan ook niet aan te tasten. Integendeel, een nieuw besef van eenheid moet leiden tot een hernieuwd solidariteitsbesef.

13. Verder vooruitkijkend is het duidelijk dat een verdergaande politieke unie alleen kan ontstaan bij een grotere mate van solidariteit. Dat kan uiteraard op dit moment niet van alle EU-lidstaten worden verwacht. Zij vallen echter allemaal onder de vereisten die voortvloeien uit de vorming van een steeds grotere interne markt. De historisch gezien unieke uitbreiding van de Unie tot 25 staten zal ertoe leiden dat er op het gebied van solidariteit steeds meer geëist zal worden. Anderzijds vergt de voortdurende integratie op weg naar een politieke unie een kwalitatieve sprong voorwaarts, die een veel verdergaande vorm van solidariteit impliceert. Zijn alle lidstaten bereid en in staat om deze sprong nu te maken?

14. In de dynamische politiek van alle-dag komt men aan deze uitdaging echter niet toe. Er is geen directe lijn van de solidariteit van de interne markt naar die van een politieke unie. Zelfs een monetaire unie, die al een hogere graad van solidariteit impliceert, leidt niet noodzakelijk tot een volledige politieke unie. De desbe-

treffende volken zullen belangrijke en ingrijpende beslissingen moeten nemen om die te bereiken. Dat kan ongetwijfeld alleen van al deze landen worden verwacht, wanneer er fundamentele zorg om het eigen voortbestaan ontstaat, bijvoorbeeld wanneer één kern van de politieke unie de anderen beïnvloedt en de staten alleen nog kunnen hopen hun eigen identiteit te behouden door een politieke unie te vormen. Een van de weinige historische voorbeelden van zo'n eenheid is de politieke unie van de Nederlandse provinciën, die in 1579 werd bezegeld met de Unie van Utrecht. Artikel 1 van dit verdrag bepaalt dat iedereen elkaar moet ondersteunen met leven, goederen en bloed.

15. Een groep landen kan alleen dan het voortouw nemen en uitgebreidere vormen van politieke, militaire, economische of sociale samenwerking beproeven, als zij zichzelf als een magneet beschouwt en anderen niet uitsluit. Trouw aan de Europese gemeenschapszin vereist een open houding ten aanzien van de toekomst en jegens alle anderen. In diezelfde geest dient een dergelijke groep te opereren binnen het kader van de bestaande verdragen en zich te baseren op de Europese instituties. De groep moet zich niet onttrekken aan haar verantwoordelijkheid voor de verdere ontwikkeling van de anderen.

16. Als invloedrijke macht in de wereld-economie heeft de Europese Unie ook universele verplichtingen. Zij moet haar betrekkingen onderhouden op een wijze die strookt met haar verantwoordelijkheid en toegenomen vermogen om invloed uit te oefenen. Dit vereist specifieke vormen van samenwerking met de directe oosten- en zuiderburen. Artikel I-56 van de ont-

5. “De Unie ontwikkelt met de naburige staten bijzondere betrekkingen, die erop gericht zijn een ruimte van welvaart en goed nabuurschap tot stand te brengen welke stoelt op de waarden van de Unie en welke gekenmerkt wordt door nauwe en vreedzame betrekkingen die gebaseerd zijn op onderlinge samenwerking.” (Artikel I-56, paragraaf 1)

6. Tweede Vaticaans Concilie, pastorale Constitutie over de Kerk in de wereld van deze tijd *Gaudium et spes*, 86b. Vgl. ook Paulus VI, Encycliek *Populorum progressio* (26 maart 1967), 45-65.

7. De Millenniumverklaring die in september 2000 door de Verenigde Naties werd aangenomen, markeert het begin van een nieuwe wereldwijde ontwikkelings samenwerking en formuleerde acht internationale ontwikkelingsdoelstellingen, bekend als de Millenniumdoelstellingen:

1. Het aantal mensen dat in extreme armoede leeft, moet in 2015 tenminste tot de helft zijn teruggebracht

vervolg noten op blz. 31

werp-Grondwet creëert daarvoor een solide contractuele basis, die gedurende de komende jaren moet worden gerealiseerd.⁵ Door dit terrein steeds verder uit te bouwen, zullen de culturele en religieuze verschillen in de buurlanden steeds belangrijker worden. Dat zal op een of andere wijze invloed hebben op het solidariteitsgevoel onder het grote publiek.

17. Verder heeft de Europese Unie een plicht ten opzichte van de armste landen en regio's in de wereld: “Wij, die bij de sterken horen, hebben de plicht de gevoeligheid van de zwakken te verdragen, zonder onszelf te zoeken” (Rom 15,1). De Europese Unie heeft besloten om het percentage van het bruto nationaal product dat aan buitenlandse hulp wordt besteed, per 2006 te verhogen tot 0,39%. Naast onderhandelingen over een nieuwe financiële structuur van de EU voor de periode na 2006, moet er ook een plan worden ontwikkeld om de internationaal overeengekomen doelstelling van 0,7% te halen. Ontwikkelingshulp alleen is echter niet voldoende. Aangezien de Wereld Handelsorganisatie (WHO) nog geen werkelijke vooruitgang heeft geboekt, moet er meer gedaan worden op het gebied van de handelspolitiek, met name om de armste landen een eerlijke kans te geven om zich te ontwikkelen door de Europese markten open te stellen: “Van hun kant hebben de hoger ontwikkelde naties de zeer zware plicht om in de ontwikkelingslanden het volk te helpen bovengenoemde taken te vervullen. Om deze vereiste algemene samenwerking tot stand te brengen, dienen zij derhalve zichzelf geestelijk en materieel te heroriënteren.”⁶ Deze oproep van het Tweede Vaticaans Concilie heeft veertig jaar na dato nog niets aan actualiteit ingeboet. De internationale gemeenschap van staten heeft

2015 als deadline gesteld voor de verwezenlijking van een reeks ontwikkelingsdoelstellingen.⁷ Om deze te bereiken moeten vele zeer arme landen zelf ook duidelijk een belangrijke bijdrage leveren door transparante overheids- en bestuursstructuren op te zetten. De Europese Unie heeft niettemin een morele plicht, die zij niet mag verzaken onder verwijzing naar toegenomen interne verplichtingen.

Uitbreiding van de solidariteit in een Unie van 25 leden: de EU-financiën na 2007

18. De economische ongelijkheid zal in de Unie van 25 lidstaten groter zijn en de culturele verscheidenheid rijker. Dit bergt een dubbele uitdaging in zich. Om verstoringen in de zich steeds verder uitbreidende gemeenschappelijke markt tegen te gaan en de culturele diversiteit te bevorderen, moet eerst gekeken worden op welke manier de bestaande financiële middelen worden besteed en – indien nodig – of deze niet op doelmatiger wijze kunnen worden aangewend, voordat aan aanvullende middelen wordt gedacht. De begroting van de Europese Unie zal in de toekomst in elk geval groter moeten zijn om, in reactie op de toegenomen ongelijkheid, de middelen in toenemende mate te herverdelen, terwijl ook gewerkt wordt aan een grotere mobilisering van de groei in de interne markt. Dat zal, net als voorheen, gebeuren aan de hand van een financiële meerjarenplanning voor de middellange termijn, die weer het politieke raamwerk verschaft om gedurende een aantal jaren de jaarbegroting met steeds minder meningsverschil vast te stellen. De EU-begroting verschilt fundamenteel van de begrotingen van de individuele

lidstaten. Dat komt door het unieke integratiesysteem van de EU, waarvoor het model van een staat met een hoge mate van centralisatie niet bruikbaar zou zijn. De ontwerp-Grondwet die door de Europese Conventie is aangenomen, stelt in artikel I-3 dat de EU moet werken aan de bevordering van “de economische, sociale en territoriale samenhang, en de solidariteit tussen de lidstaten”. De herverdeling die nodig is om dit te realiseren, moet steunen op een fundamentele democratische consensus. Zelfs binnen de huidige grens aan de inkomsten die ligt bij 1,24% van het bruto nationaal product, is er binnen de EU-begroting nog steeds speelruimte als het gaat om de manier waarop de financiële middelen worden aangewend. Het Europees Parlement neemt ook de taak op zich om de besteding van deze middelen op democratische wijze te controleren.

19. Op instigatie van haar voorzitter, Romano Prodi, heeft de Europese Commissie in februari 2004 een nuttig initiatief genomen om de taken van de Unie vanaf 2007 preciezer te omschrijven. Dat zal de betrokken burgers meer zicht geven op de middelen waarmee de Unie de haar toebedeelde taken hoopt te vervullen. Hopelijk zal het voorstel van de Commissie bijdragen aan de formulering van een goed compromis tussen de oude en nieuwe lidstaten ten aanzien van de financiën van de EU. Wij betreuren het echter dat het initiatief van de Commissie zich niet méér richt op de bevordering van het contact tussen de Europeanen en op meer culturele uitwisseling, aangezien het succes van initiatieven als het ERASMUS-programma het belang daarvan duidelijk bewijzen.

20. Er zijn kwalitatieve en kwantitatieve besluiten genomen ten gunste van één

economische sector en beroepsgroep: de landbouw. De Europese Raad heeft in oktober 2002 op haar vergadering in Brussel een bovengrens gesteld aan het percentage van de EU-begroting dat tot het jaar 2013 aan landbouw mag worden besteed. Tegelijkertijd wijst de meest recente hervorming van het Europese landbouwbeleid erop dat er weer meer EU-geld wordt uitgetrokken voor de ontwikkeling van agrarische gebieden.⁸

21. Een ander belangrijk bestanddeel van de EU-uitgaven is de hulp aan achtergebleven gebieden. Hierin manifesteert zich de materiële solidariteit tussen de EU-staten. Het is daarom van groot belang om deze aan te passen aan de uitgebreide Europese Unie. Ook op dit punt is al overeenstemming over bepaalde kernwaarden bereikt. Het percentage van het bruto nationaal product dat aan regionale hulp wordt besteed, moet rond de 0,5% liggen. Volgens deskundigen blijkt uit analyse van de situatie van de afzonderlijke noodlijdende regio's dat de natuurlijke grens aan het vermogen van de ontvangende regio's om iets met die Europese steun te doen, ligt rond 4% van het bruto nationaal product van de regio. Men kan van de autoriteiten die zich in een land of regio met bestuur en planning bezighouden, haast niet verwachten dat zij middelen boven die grens nog kunnen verwerken. Regionale hulp dient dynamisch te zijn en ertoe te leiden dat regio's zelf initiatieven ontwikkelen.

22. Ook de solidariteit met toekomstige generaties moet in de nieuwe financiële structuur van de EU tot uitdrukking komen. Hiertoe behoort bijvoorbeeld een Europees researchbeleid dat technologische vooruitgang en innovatie faciliteert, waarbij de menselijke waardigheid en een

ten opzichte van 1990.

2. In 2015 moeten alle kinderen in alle landen basisonderwijs volgen.

3. Vooruitgang naar seksegelijkheid en de toename van de macht van vrouwen moet worden gerealiseerd door ongelijkheid van sekseparticipatie in het onderwijs uit te bannen voor 2005.

4. Het sterftecijfer van kinderen onder de 5 jaar moet in 2015 in elk ontwikkelingsland zijn teruggedrongen met tweederde ten opzichte van 1990.

5. Het niveau van moedersterfte moet in 2015 in elk ontwikkelingsland zijn teruggedrongen met driekwart ten opzichte van 1990.

6. Voor het jaar 2015 zal een halt worden toegevoerd aan de verspreiding van HIV/AIDS, malaria en andere ziekten.

7. Waarborgen van een duurzaam milieu voor 2015 door het integreren van duurzame ontwikkeling in nationaal beleid en programma's, het keren van verlies van natuurlijke hulpbronnen en halvering van het aantal mensen zonder toegang tot veilig drinkwater. Voor 2020

vervolg noten op blz. 32

onvoorwaardelijk respect voor het menselijk leven vooropstaan. Een financieel overheidsbeleid dat geen tekorten schept en vooral buitensporige schulden vermijdt, is ook een vorm van solidariteit met toekomstige generaties.

23. Zoals reeds ter sprake kwam, strekt solidariteit zich ook uit tot geestelijke zaken. Zij beperkt zich niet tot materiële aspecten, maar omvat alle dimensies van het menszijn. Naast de vraagstukken van het Europese financiële beleid en de overdracht van materiële goederen, en zelfs los van een pleidooi voor gerechtigheid en vrede, willen wij daarom de politieke besluitvormers aanmoedigen om erover na te denken hoe men in een uitgebreide EU met elkaar de slachtoffers van de Europese oorlogen én die van de totalitaire regimes van de twintigste eeuw kan gedenken.

Naar een nieuwe solidariteit

24. Solidariteit kan niet alleen worden bereikt middels wettelijke regelingen en deskundigheid. Maar zonder de wil om de solidariteit verder uit te bouwen en te versterken, verliest de Unie haar doel. Dan raakt zij los van haar oorsprong, van de Verklaring van Robert Schuman, geïnspireerd door Jean Monnet. De idee die de aanleiding vormde tot deze tekst, was dat vrede kan worden gewaarborgd door een samenwerking die gebaseerd is op solidariteit en dat er een juridische en economische orde moet worden ontwikkeld die de vrede bevordert. Naar die maatstaf gemeten, lijkt de weg die wij de komende jaren hebben te gaan misschien moeilijk. De huidige politieke leiders zijn echter gebonden aan de verplichtingen die voortkomen uit de historische richting

die destijds is uitgezet en steunt op meer dan een halve eeuw ervaring. De kracht om een uitkomst te vinden voor het huidige debat over de Grondwet, kan ook uit deze bron worden geput. Unanieme steun voor een nieuwe financiële structuur voor de Unie voor de periode na 2006 zal een belangrijke toetssteen van de solidariteit zijn. De nieuwe behoeften aan solidariteit in een grotere interne markt komen hierin als in een brandglas samen. Tegelijkertijd worstelt de Unie met nog verstrekkender doelstellingen. Het zou in ieders belang kunnen zijn als een groep lidstaten binnen het kader van de bestaande verdragen en instituties overeenstemming kon bereiken over de stappen die moeten leiden tot een politieke unie, om te zien of de vrede in Europa en de wereld in het algemeen daar meer mee gediend zou zijn. Er moet altijd sprake zijn van een tweevoudige solidariteit: een open oog voor de eisen van de toekomst en verantwoordelijkheid voor iedereen.

25. In het licht van deze moeilijke taken halen wij de woorden aan van paus Leo XIII in zijn uit 1891 daterende Encycliek *Rerum novarum*, dat nog altijd een richtinggevend document is: "Wanneer een maatschappij afglijdt, is de beste raad aan hen die haar willen herstellen, dat zij haar moeten bepalen bij de beginselen waaruit zij is voortgekomen. Het doel en de vervolmaking van een associatie ligt in het streven naar datgene waartoe zij is gevormd, en de inspanningen moeten gericht en geïnspireerd zijn op het oogmerk en de doelstelling waartoe zij in het leven is geroepen. Het loslaten van de oorspronkelijke constitutie impliceert dus ziekte; de terugkeer daarnaar herstel" (nr. 22). Europa heeft zichzelf opgetild uit de neergang en rampspoed van de eerste helft van de twintigste eeuw door te kie-

moeten de levensomstandigheden van ten minste 140 miljoen bewoners van krottenwijken aanzienlijk zijn verbeterd.

8. Er wordt een mondiaal samenwerkingsverband (partnership) voor ontwikkeling gesloten.

8. Ten aanzien van de hervorming van het Europese landbouwbeleid, zie ook de COMECE-verklaringen 'Naar een duurzame landbouw in Europa' (29-11-02) en 'De crisis en de consequenties ervan' (30-03-01).

zen voor een nieuwe vorm van voor elkaar leven.

In het begin was solidariteit de manier om vrede te stichten. Het dienen van de solidariteit is de belangrijkste erfenis die Europa zichzelf en de wereld schuldig is. Solidariteit binnen de Unie en over haar grenzen heen is het hart van de Europese Unie.

Santiago de Compostela, 24 april 2004

+ Josef Homeyer, *Duitsland*,
voorzitter COMECE
+ Adrianus van Luyn, *Nederland*,
vice-voorzitter
+ Hippolyte Simon, *Frankrijk*,
vice-voorzitter

+ John Crowley, *Engeland en Wales*
+ Josef De Kesel, *België*
+ Joseph Duffy, *Ierland*
+ Teodoro de Faria, *Portugal*
+ Fernand Franck, *Luxemburg*
+ Egon Kapellari, *Oostenrijk*
+ William Kenney, *Scandinavië*
+ Vaclav Maly, *Tsjechië*
+ Joseph Mercieca, *Malta*
+ Giuseppe Merisi, *Italië*
+ Peter Moran, *Schotland*
+ Henryk Muszynski, *Polen*
+ Frantisek Rabek, *Slowakije*
+ Ioannes Spiteris, *Griekenland*
+ Anton Stres, *Slovenië*
+ Andras Veres, *Hongarije*
+ Elias Yanes Alvarez, *Spanje*

Vertaling: drs. P.C. de Die